

Турко Х.В.

аспірант,
Львівська національна академія мистецтв

ПЛАХТОВІ ТКАНИНИ ЗЕНОВІЇ МИХАЙЛІВНИ ШУЛЬГИ: ЗБЕРЕЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Анотація. З.М. Шульга є яскравим прикладом сучасного художника-інтелектуала здатного своєю працею продемонструвати невмирущість давніх ткацьких технік та довести актуальність їх застосування у мистецтві сьогодення. Розвиток і підтримка традиційного ткацького ремесла сприяє збереженню національного обличчя сучасного українського мистецтва та популяризації надбань вітчизняного декоративно-прикладного мистецтва у світі.

Ключові слова: українська плахтова тканина, З.М. Шульга, традиційні ткацькі техніки, декоративно-прикладне мистецтво, переосмислення, тенденції, специфіка.

Аннотація. Турко К.В. *Плахтовые ткани Зенови Михайловны Шульги: сохранение традиций в период глобализации.* З.М. Шульга является ярким примером современного художника-интеллектуала способного своим трудом продемонстрировать бессмертие древних ткацких техник и доказать актуальность их применения в искусстве современности. Развитие и поддержка традиционного ткацкого ремесла способствует сохранению национального лица современного украинского искусства и популяризации достижений отечественного декоративно-прикладного искусства в мире.

Ключевые слова: украинская плахтовая ткань, З.М. Шульга, традиционные ткацкие техники, декоративно-прикладное искусство, переосмысления, тенденции, специфика.

Annotation. Turko K. V. *Plakhta's fabrics of Shulga Zenoviya Mykhaylivna: preservation of the traditions during the period of globalization.* Z.M. Shulga is outstanding example of the modern intellectual artist who is able to demonstrate immortality of the weaving techniques and the relevance of their use in the art today by her work. Development and support of traditional weaving craft contributes to the preservation of the national appearance of Ukrainian modern art and to the popularization of the properties of home arts and crafts in the world.

Key words: Ukrainian plakhta's fabric, Z.M. Shulga, traditional weaving's techniques, art and crafts, rethinking, tendency, specificity.

Надійшла до редакції 18.10.2012

Постановка проблеми. Важливу роль у збереженні народних традицій ткацтва відіграють митці, які активно працюючи в галузі декоративно-прикладного мистецтва, створюють високохудожні твори, що поєднують у собі особливий авторський підхід до переосмислення традицій, досконалу технічну майстерність та обізнаність із модними тенденціями сучасного мистецтва. Досвідчені та молоді дизайнери одягу сьогодні активно звертаються до мотивів та характеру оздоблення традиційної української плахти. Використовуючи її у своїй творчості, вони займаються пошуками унікального стилю, який поєднає характерні риси сучасної моди. У цій праці дуже важливими є високий рівень художньої культури, бездоганний мистецький смак, ґрунтовні знання законів композиції, кольорової гармонії та технології ткацтва. В особі З.М. Шульги вдало поєднуються висококваліфікований фахівець і талановитий художник.

Аналіз останніх досліджень і публікацій присвячених творчості художниці свідчить, що найбільше інформації можна почерпнути з її праці, присвяченій традиційній та сучасній рукотворній тканині [6]. Досвід співпраці народних майстрів з професійними художниками, поєднання традиційності і дотримання канонів з креативністю, новаторством, нестандартністю підходу висвітлено в наукових та науково-популярних публікаціях вітчизняних і зарубіжних авторів [2]. Цінну інформацію щодо творчості вихованців Львівської школи текстилю в галузі сценічного костюму і зокрема про роботу художниці можна почерпнути у монографіях львівських мистецтвознавців [1,303-308; 3,140-143]. Додатковим джерелом відомостей про роботи, творчі пошуки і проблеми стало безпосереднє інтерв'ю [4; 5]. Мистецтвознавчого аналізу творчої спадщини художниці на сьогоднішній день не проведено.

Формулювання цілей статті. Надзвичайно важливими та актуальними сьогодні є дослідження пов'язані з виникненням, історією розвитку і трансформацією традиційної плахтової тканини, виявлення її впливу на формування сучасних напрямків розробки сценічних комплектів народного вбрання та висвітлення значущості цього мистецького феномену. Аналіз творчості сучасних митців, що творять у галузі декоративного ткацтва, виявляє їх вагомий вклад у збереження національного обличчя сучасного українського мистецтва та популяризацію його надбань у світі. В цьому руслі необхідно розглядати створені традиційними ткацькими техніками декоративні плахтові тканини З.М. Шульги, що займають суттєве місце у її творчості.

Виклад основного матеріалу. Зеновія Михайлівна Шульга народилась в одному з найвідоміших осередків традиційного народного ткацтва України – смт. Глинянах Львівської обл. Зростаючи на багатих традиціях місцевого ткацтва, професійну освіту здобула у Львівському державному інституті прикладного та декоративного мистецтва (1974 р.). Студентські роботи художниці відзначались високою майстерністю. Володіння вродженим чуттям художніх особливостей декоративних тканин та умінням ефектно використати

матеріал підбравши при цьому особливі прийоми ткання, дозволяли створювати молодій художниці гармонійно узгоджені і оригінальні тканини. Вже в цей період, спираючись на традиції, З.М. Шульга вперто шукала свій індивідуальний стиль. Творчими наставниками художниця вважає талановитих педагогів Бориса Возницького та Марту Токар. Саме М.Токар в 1970-х роках, узявши за основу тяжіючи до лаконізму форм, кольору та емоційної виразності Візантійську іконографію, створила монументально-статичний образ Заслуженого академічного хору ім. Г.Верьовки (м.Київ), що залишався незмінним упродовж майже двох десятиліть [4]. Лише наприкінці 1980-х років керівник колективу А.Т. Авдієвський задумав створити для солістів і танцюристів хору нові оригінальні костюми, у яких були б відтворені характерні особливості традиційного вбрання різних етнографічних регіонів України.

Ця робота стала новим поштовхом у творчості Зеновії Шульги. В плахтових тканинах для сцени дуже важливим є гармонійне поєднання рисунку із структурою, матеріалом та колоритом. Звичайно, автор врахувала, що при проектуванні сценічного вбрання, окрім безпосереднього відтворення характерних локальних елементів тієї, чи іншої місцевості, важливим фактором є прогнозування модних тенденцій та напрямів. Художниці необхідно було відчувати перспективи розвитку художнього оформлення тканин та костюму, передбачити тенденцію їх зміни. Крім того, особливою вимогою керівника колективу було використання традиційних ткацьких технік тому, приступаючи до роботи, З. Шульга детально вивчала музейну спадщину. До практичного виконання цього завдання, крім неї було залучено майстрів та викладачів кафедри художнього текстилю ЛДПДМ та викладачів художнього ткацтва ЛУДПМ ім. І. Труша: Наталію Дяченко, Ларису Іськів, Мирославу Шеремету [1,305]. На основі ґрунтовного вивчення значного фактологічного матеріалу з музеїв та приватних колекцій, Зеновією Шульгою було розроблено заправні рисунки для виконання плахт на звичайному чотирих-ремізному ткацькому верстаті одним, або двома човниками. У проектуванні сценічних костюмів художниця не обмежилась тільки стандартними декоративними засобами та прийомами. Її відношення до традицій було більш творчим. Вивчаючи структуру та народні орнаменти традиційних плахтових тканин, автор вміло переосмислювала елементи орнаменту, врівноважуючи організацію композицій та гармонію кольорових співвідношень. При застосуванні мінімальної кількості технічних засобів, її плахтові тканини вражають своєю мистецькою довершеністю та технічною досконалістю. Доступними художніми засобами вона передала всю красу невичерпного мистецтва ручного перебірного ткацтва. Для солістів, художниця власноручно виткала вісім унікальних плахт, що наслідуючи народні зразки, вирізнялись збагаченим та дещо ускладненим орнаментом. Для танцювальної групи Заслуженого академічного хору ім. Г.Верьовки упродовж 1986 – 1989 років було створено комплект народних плахт Ларисою Іськів, а для оркестрової групи, у цей же час, комплект було створено Мирославою Шереметою.

Необхідно зазначити, що наприкінці ХХ ст. спостерігалось значне відродження інтересу до національного одягу. Застосування його елементів та декору поступово стало дуже модною тенденцією та засобом самовираження. Матеріал, форма, конструкція, декор, технологія виготовлення традиційної плахтової тканини стали невичерпним джерелом натхнення для художників-модельєрів. Характерними тенденціями цього періоду можна вважати те, що художнє проектування ґрунтувалось на використанні утилітарних якостей народної тканини, способів формотворення, особливостей технології виготовлення та екологічності традиційних матеріалів [1,297-309]. Проте, необхідно зазначити, що певний проміжок часу, одяг з елементами народного костюму знаходив своє застосування лише у театрі та на естраді. Сценічному варіанту плахти притаманні майже буквально застосування структури та образних характеристик традиційної плахти. Саме таке замовлення надійшло З.М. Шульзі у 1984 році з театру ім. Леся Курбаса (м.Львів). Необхідно було виготовити плахту для виконавиці головної ролі у виставі “Маруся Чурай” – актриси Тетяни Каспрук. Будучи художником-професіоналом, автор звернулася до продовження традицій народного мистецтва. Використовуючи форму, стиль та принципи декорування традиційних плахтових тканин, вона створила дещо осучаснену плахту «червонятку». У ній вдало поєднались складна декоративна побудова та вишукана поліхромія орнаментальних елементів на домінуючому червоному тлі. Стилізовані фітоморфні мотиви виконано ремізним способом ткацтва, оновлення засобів художньої виразності відбито у запровадженні нових мотивів та активному використанні ритмічних масштабних співвідношень. Можна стверджувати, що таким чином відроджувались на іншому, фольклоризованому, рівні сформовані віками методи декоративного вирішення традиційних плахтових тканин.

Поступово потреба у виготовленні тканин для святкових та сценічних костюмів зростала. У 1985 році до художниці звернулися з пропозицією створити плахти для ансамблю Будинку вчителя міста Харкова. Зеновія Шульга спроектувала та самостійно виткала «червонятки» і «синятки» за мотивами традиційних плахтових тканин Слобожанщини [5]. Виконано плахти човниковою технікою по багатоколірній основі з характерним чітким ритмом загальної побудови декору. Орнаментальні мотиви зібрані у чотирикутники, які щільно прилягають один до одного. Колорит яскравий, насичений із перевагою бордового, оранжевого, темно-синього, золотисто-жовтого, білого кольорів на червоному тлі та зеленого, білого, фіолетового, голубого, коричневого – на синьому. Застосовані переплетення, розробки колориту, ритмічної побудови та загальна емоційна насиченість не втратили свого значення. Їх використання дозволило віднайти цікаві вирішення композицій авторських плахтових тканин, зберігши при цьому неповторність ручних тканих виробів. За рахунок значного ущільнення орнаменту та посилення кольорової насиченості, декоративне трактування такої плахти мало сучасний вигляд.

У 1986 році надійшло замовлення із Львівського державного театру опери та балету ім. І. Франка. Необхідно було створити два комплекти сценічних костюмів з плахтами для виконавців головних ролей у виставі “Запорожець за Дунаєм”. Для ролі Оксани художниця спроектувала яскравий комплект одягу з акцентом на червоній плахті, адже саме цей колір був символом радості та життя і домінував в оздобленні традиційних плахт XVIII – XIX ст. У декоративному наповненні яскраво виділялись жовті, білі, оранжеві, охристі мотиви зірки, ромба, розетки. Переплітаючись між собою у незвичних комбінаціях вони творили укрупнені складові елементи композиції. Для Одарки, матері Оксани, колорит костюму був значно стриманішим, плахта була жалобна, «пісна», як і належало носити старшим жінкам. В її колориті переважали темно-синій, темно-зелений, чорний відтінки пряжі, зовсім відсутнім був червоний. Природне відчуття краси, пропорцій і ритму дали змогу художниці безпомилково зорієнтуватись у виборі кольорів та оздоблювальної техніки. Елементи декору продумані, композиції глибоко символічні, основні елементи доповнювались дрібними, що значно збагатили зовнішній вигляд тканини.

Наприкінці 1980-х років у зв'язку з піднесенням почуття національної самосвідомості, значно зросло зацікавлення народним одягом. Застосування його елементів та декору поступово стало дуже модною тенденцією та засобом самовираження. Автентичне вбрання та створені на його основі фольклоризовані строї все частіше застосовувались під час родинних свят, громадських урочистостей і, звичайно, на сцені. Впродовж 1987-1989-х років З.М. Шульгою було виконане величезне замовлення для танцюристів ансамблю “Юність” (м.Львів) [2]. Глибоке осмислення суті традиційного плахтового ткання та новаторські інтерпретації принципів декоративного вирішення тканин для сцени, дозволили авторці самостійно розробити чотири різні типи плахт по вісім кольорових варіантів кожного виду. Виготовлені на високому професійному рівні, вони вирізнялись досконалою художньою та технологічною розробкою і насиченим колоритом. Улюбленими кольорами художниці надалі залишались бордовий, червоний, охристий, жовтий, білий. Темніший колір тла, об'єднуючи яскраві, насичені кольорів, орнаментальні елементи, надавав особливе звучання загальній композиції тканини. Вона будувалась на основі ритмічного повторення плахтових мотивів клітки і розвивалась по діагоналі, або у вигляді зигзагу різного розміру. Використання різних фактур, застосування різних матеріалів у поєднанні з цікавими світло-тіньовими ефектами значно збагачувало загальний вигляд цих тканин. Зеновія Михайлівна Шульга – художник-професіонал, її плахти ніколи не були сухим стилізаторством та прямим цитуванням, вона свідомо шукала і творила у своїй, властивій тільки їй манері.

Робота над сценічним вбранням за народними мотивами для хорових і танцювальних колективів принесла визнання З.М. Шульзі не тільки в Україні, але й за кордоном. Упродовж 1990-х років художницею виконано ряд великих замовлень для професійних та самодіяльних

колективів українців діаспори. Її твори відомі в Польщі, Америці, Канаді, Росії та інших країнах.

Висновки. Зеновія Михайлівна Шульга багатогранна у своїй творчості. Особливе місце в ній належить декоративним плахтовим тканинам для сцени, створеним традиційними техніками на звичайному ткацькому верстаті. Авторське переосмислення традицій та потужна працездатність є основою успіху її творів. Активно працюючи у галузі декоративно-прикладного мистецтва вона, своєю невтомною працею, демонструє невмирущість давніх технік та популяризує народне ткацтво. Дослідження української плахтової тканини, що зазнала значних структурних та функціональних трансформацій в процесі еволюції, зберігши при цьому архаїчні риси, є дуже важливим на сучасному етапі. Актуальність зумовлена загальною кризою в промисловості України, яку відзначають митці, історики, культурологи. Нажаль, унікальність, досконала технічна майстерність, ґрунтовні знання законів композиційної побудови та кольорової гармонії сьогодні не є основними критеріями при створенні плахтових тканин. Доволі низьким є мистецький рівень продукції такого типу, що розрахована на туристів. Дана ситуація є доволі поширеною і виявляється у кількісних та якісних показниках. Очевидно, що за таких умов необхідними є ґрунтовні дослідження та пошук ресурсів для подолання негативних явищ.

Література:

1. Білан М.С. Український стрій [Текст] / М.С. Білан, Г.Г. Стельмашук. – Львів: Фенікс, 2000. – 328 с.: іл.;
2. Велігоцька Н. Співдружність: творчі взаємозв'язки народного і професійного мистецтва Радянської України [Текст] / Н. Велігоцька. – К.: Мистецтво, 1973. – 120 с.: іл.; Від ремесла до творчості: Збірник [Текст] / [Упоряд. Ю.Г. Легенький]. – К.: Час, 1990. – 152 с.: іл. – ISBN 5-88520-050-5; Мистецтво України 1991-2003 [Альбом] / Т. Придатко, З. Чегусова (упорядн.). – К.: Мистецтво, 2003. – 416 с.: іл. – ISBN 966-577-002-0. Текст парал. укр. та англ. мовами; Николаєва Т.А. Народное моделирование женской одежды и применение его традиций в современной практике (на материалах Украины) [Текст] / Т.А. Николаєва // Журн. Советская этнография. – 1977. – № 3. – С. 72-90; Сакович І.В. Народні традиції в українській художній промисловості [Текст] / І.В. Сакович // АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. – К.: Наукова думка, 1975. – 183 с.: іл.; Українські народні традиції в сучасному одязі [Альбом] / Зібрав і упорядкував В.М. Бойко. За заг. ред. заслуженого діяча науки УРСР д-ра іст. наук професора К.Г. Гуслистого. Фото В.М. Бойко та ін. – К.: Реклама, 1970. – 136 с.: іл. – Текст парал. укр., рос. і англ. мовами; Чегусова З. Декоративне мистецтво України кін. XX ст. 200 імен: Каталог [Альбом] / З. Чегусова. – К.: Атлант ЮЕМСі, 2002. – 512 с.: іл. – ISBN 966-95919-2-9;
3. Никорак О.І. Українська народна тканина XIX-XX ст.: Типологія, локалізація, художні особливості. Ч.1. – Львів: Афіша, 2004. – 583 с.: іл.;
4. Токар М.В. [Особисте інтерв'ю]. – Львів, 10 листопада 2009;
5. Шульга З.М. [Особисте інтерв'ю]. – Львів, 26 січня 2005;
6. Шульга З.М. Рукотворна тканина в 3-х книгах: Учебний посібник [Текст] / Упор. З.М. Шульга, 2005. – Т.1. Рукотворна тканина. Традиції та сучасність., 254 с. іл.